

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

ΤΕΑΤΡΟΥ

ΚΥΡΒΑΣ

ΒΙΔΑΒΝΙЦΤВО «ОСНОВИ»
ΒΙΔΑΒΕЦЬ ОЛЕКСАНДР САВЧУК
ΧΑΡΚΙΒ-ΚΙΪΒ

2022

УДК 792.01(081)
К 93

**ВИДАНО
ПІД ЧАС
ВІЙНИ**

*Видання приурочено 100-літтю
створення мистецького об'єднання «Березіль»
під орудою Леся Курбаса*

Курбас Лесь

К 93 *Філософія театру / Лесь Курбас ; упорядн. М. Лабінський ; післямови
М. Москаленко, Д. Лабінська ; редактор М. Москаленко. — Харків-Київ :
Видавець Олександр Савчук ; Видавництво «Основи», 2022. — 920 с.*

ISBN 978-617-7538-82-9

Це видання є відтворенням книги:

*Курбас Лесь. Філософія театру / Упоряд. М. Лабінський. —
К. : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2001. — 917 с.*

УДК 792.01(081)

ISBN 978-617-7538-82-9

© Микола Лабінський, упорядкування, 2001
© Михайло Москаленко, післямова, 2001
© Діана Лабінська, післямова, 2001
© Видавництво «Основи», 2022
© Видавець Олександр Савчук, відтворення, 2022
© Діна Чмуж, художнє оформлення, 2022

ЗМІСТ

“МОЛОДИЙ ТЕАТР”

5

Перші вільні збори українських діячів Києва.....	6
На теми дня	7
Баламутні гасла.....	9
Думки і проекти	12
“Молодий театр” (<i>Гене́за — завдання — шляхи</i>)	13
Про символічний театр і театр Олександра Олеся.....	17
Слово перекладача (<i>Про книгу Віктора Обюртена “Мистецтво вмирає”</i>)....	20
Про трагедію Софокла “Едіп-цар”	21
Протест “Молодого театру”	22
Театральний лист	23
Про “Різдвяний вертеп”	32
“Молодий театр” до своїх глядачів	32
Нова німецька драма.....	33
На грані (<i>Про “Молодий театр”</i>).....	40
Незалежна студія при “Молодому театрі” у Києві.....	44

РЕЖИСЕРСЬКИЙ ЩОДЕННИК

47

ЛЕКЦІЇ З РЕЖИСУРИ

67

Як формулювати принципи сучасного театру?	68
Поправки до нашої системи виховання актора	70
Актор у нашій системі і праця над роллю	70
Театр акцентованого впливу	79
Театр акцентованого вияву	85
Про виховання самостійно мислячого, творчо активного режисера.....	89
Про роль світогляду та ідеї в мистецтві	98
Про студіювання творів видатних вчених і митців, про мистецтво як науку, про всесвітню естетику. Очуднення речі	103

Про вироблення широкої ідейної концепції, яка б відповідала сучасності...	109
Про сучасне мистецтво і завдання театру	114
Про ЛЕФ	122
Суспільне призначення мистецького твору і етапи розвитку сучасних театрів. “Молодий театр”	125
Питання аналізу п’єси як театральної проблеми. Індукція і дедукція	131
Аспект і театральні жанри (I).....	135
Аспект і театральні жанри (II)	141
Про закони просторовості у побудові мізансцени.....	145
До теорії просторової наголошеності й реальності на сцені	151

ЛЕКЦІЇ З ПРАКТИКИ СЦЕНИ

157

Про свідомий підхід до творчої роботи, про суть майстерності	158
Про зв’язок театру з сучасністю.....	165
Про перетворення як один із засобів розкриття глибокої суті життя	174
Про метод роботи актора.....	182
Зміцнення в масах класової ідеології — завдання мистецтва.	
Театр і глядач	187
Питання ідеї і форми	198
Про актора нового складу і мислення.....	203
Вступна лекція до постановки “Золотопуза” Ф. Кроммелінка.....	209
Постановка дихання і майстерність актора	215
Виступи на заняттях з художнього читання. Етюди.	
Мімодраматичні вправи	218
I. Декламація. Т. Г. Шевченко. Осії. Глава XIV.....	218
II. Мімодраматичні вправи	221
III. Етюди.....	222
IV. Декламація. Т. Г. Шевченко. “Мені однаково, чи буду...”	225
V. Декламація. Т. Г. Шевченко. “Світе ясний! Світе тихий!”	226
VI. Декламація. Т. Г. Шевченко. “До Основ’яненка”	228
Вступна бесіда про постановку п’єси Г. Бюхнера “Войцек”	229
Митець — сам собі режисер.....	233
Питання простору, часу й ритму в мистецтві.....	240
Про сучасний темп і ритм.....	245
Про ритм як основу театрального мистецтва	248
Про мистецтво виголошення слова.....	252
Драматичний твір як явище музичного порядку	254

**ПРОТОКОЛИ ЗАСІДАнь СТАНЦІЇ ФІКСАЦІЇ
ТА СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ДОСВІДУ**

255

Протокол № 1.....	256
Протокол № 2.....	257
Протокол № 3.....	259
Протокол № 4.....	262
Протокол № 5.....	264
Протокол № 6.....	268
Протокол № 7.....	273
Протокол № 8.....	275
Протокол № 9.....	278
Протокол № 10.....	279
Протокол № 11.....	285

ПРОТОКОЛИ ЗАСІДАнь РЕЖИСЕРСЬКОГО ШТАБУ “БЕРЕЗОЛЯ”

289

Організаційні збори режисерської лабораторії “Березоля”.....	290
Протокол № 9.....	292
Протокол № 10.....	297
Протокол № 11.....	304
Протокол № 12.....	311
Протокол № 13.....	316
Протокол № 1.....	321
Протокол № 2.....	323
Протокол № 4.....	325
Протокол № 5.....	327
Протокол № 10.....	333
Протокол № 11.....	338
Протокол № 12.....	353
Протокол № 13.....	357
Протокол № 14.....	362
Протокол № 16.....	367
Протокол № 17.....	378
Протокол № 18.....	388
Протокол № 19.....	394
Протокол № 20.....	399
Протокол № 21.....	407

Протокол № 22	409
Протокол № 23	414
Протокол № 24	417
Протокол № 25	419
Протокол № 26	421
Протокол № 27	426
Протокол № 30	430
Протокол № 32	438
Протокол № 33	447
Протокол № 34	456
Протокол № 35	463
Протокол № 36	476
Протокол № 37	483
Протокол № 38	487
Протокол № 39	496
Протокол № 40	504
Протокол № 41	513
Протокол № 42	519
Протокол № 43	527
Протокол № 44	529
Протокол № 48	533
Протокол № 49	535
Протокол № 52	544
Протокол № 53	545
Протокол № 56	552
Протокол № 7	554

“КИЙДРАМТЕ” – “БЕРЕЗІЛЬ”

559

Виступ на зборах театру про постановку Шекспірового “Макбета”	560
Настанова до трагедії “Макбет”	560
З зауваг до постановки “Макбета”	561
Націоналізація Київського театру	561
Студія драматичного мистецтва для артистів Київського драматичного театру	562
Драматична студія при уманському радпрофі	562
Гайдамаки. <i>Загальні вказівки</i>	562
“Затоплений дзвін” – вистава української студії-театру в Держдрамі	563
Про книжку П. Тичини “В космічному оркестрі”	565

Про перетворення у П. Тичини	565
З приводу “Історій про милого Бога” Р. М. Рільке	566
Про постановку п’єси “Свобода” М. Потешера	566
Про назву мистецького об’єднання “Березіль”	566
Праця майстерні Леся Курбаса	566
Виступ на врочистому відзначенні 40-річчя творчої діяльності М. К. Заньковецької.....	567
Свято єднання Червоної армії і мистецтва.....	567
Про театральне покликання	567
Про репертуар та інсценізації	567
Про важливість режисури	568
Про звертання на “ти” в театрі “Березіль”	568
Мистецьке об’єднання “Березіль”	568
Лист до редакції газети “Вісті ВУЦВК”	568
Вертеп на агітаційній службі.....	569
До постановки “Газу” студією “Березіль” № 1 (<i>У театрі ім. Шевченка</i>)	571
Про особливості постановки “Газу” Г. Кайзера	572
Про постановку “Газу” Г. Кайзера	572
З доповіді перед першою майстернею “Березоля”	572
Крах академічних театрів	573
Жовтень і театр	575
До відкриття сезону в театрі ім. Шевченка	576
З реджурналу	577
“Березіль”	578
Перший виступ “Березоля” № 2 (<i>Після генеральної</i>).....	579
“Джиммі Гітінз”	580
З реджурналу	580
Психологізм на сцені (<i>Конспект лекції для неофітів</i>)	582
З березільської стіннівки “Новий фронт”	583
Про основні принципи постановки.....	584
Декілька слів про так звану систему сфер громадянина Куніна	586
Естетство	589
Про “Десять слів поета” у спектаклі “Гайдамаки”	593
З приводу “Другого слова” у “Гайдамаках”	594
Театри Москви	594
Реорганізація мистецького об’єднання “Березіль”	596
До гастролей майстерні “Березіль”	596
Експерименти майстерні № 5 (<i>Мотиви переживань</i>).....	597
Бесіда з керівником “Березоля”	598

Шляхи та підсумки “Березоля”	600
Про майстерність О. О. Полевицької	602
Про російський провінційний театр	602
Про розуміння театру й мистецтва.....	602
Про розкриття дійсності.....	603
Про пробудження думки і почуття.....	603
Про функцію акторського ансамблю	603
Актор — основа основ театру.....	603
Відповідь на анкету “Біжучий театральний сезон взагалі і перспективи сезону в даному театрі”	604
До правління мистецького об’єднання “Березіль”	604
З приводу симптомів реакції.....	606
“Березіль” і питання фактури	613
Платформа мистецького об’єднання “Березіль”	616
Зауваження до постановки “Комуни в степах” М. Куліша	617
Про режисерський план П. Кудрицького постановки “Комуна в степах”	619
Для масового робітничого глядача	619
До редакції журналу “Червоний шлях”	620
До редакції журналу “Червоний шлях”	620
“Березіль”	621
Шляхи і завдання “Березоля”	623
Про постановку “Напередодні”	630
Про конфлікт з В. Васильком.....	634
Про шлях до свободи, легкості й простоти.....	634
Про принцип режисури Генріха Лаубе.....	635
Прокламація сезону 1925—1926.....	635
Про написання власної п’єси	636
Про кар’єризм у театрі	636
Про творчий діапазон актора	637
Ознаки сучасного мистецтва театру.....	637
До теорії просторової наголошеності і реальності на сцені	638
Про виховання актора.....	642
Про важку мистецьку працю.....	642
Інформація про подорож у Харків та Москву	642
Про постановку “Гарячого серця” О. Островського	653
Про “Гаряче серце” у МХАТі	653
Про українську оперету.....	653
Доповідь про поїздку в Харків	654
З листа до Хоми Водяного	661

Про зміну принципів роботи режисера	661
До переведення “Березоля” в Харків	662
З листа до Ю. Озерського	662
Проводи театру “Березіль” до Харкова	663
Про сюжет і людські образи	663
Постановка “Золоте черево” (<i>Лист до редакції</i>)	663
Про театр як експериментальне поле	664
Про Н. Ужвій у ролі Седі	664
Степан Бондарчук. Мімограмота	664
Про українські театральні студії	665
Про український національний тип	665
Про мізансцену та її точність	665
Про механічне перенесення прийомів	666
До постановки п’єси “Пролог”	666
Про поновлення постановки “Гайдамаків”	666
Про тактику “Березоля”	667
У театральній справі	667
Сьогодні українського театру і “Березіль”	671
Заключне слово на диспуті “Про шляхи сучасного українського театру”	693
Про напрямок праці	698
Український революційний театр	698
Про закордонне театральне життя	698
“Березіль” на відпочинку	700
Режисерські нотатки до постановки “Войцека” Г. Бюхнера	701
“Березіль” у культурному будівництві	702
Наш сезон 1927—1928	703
Товариство сприяння театру “Березіль”	705
Перспективи другої половини сезону театру “Березіль”	705
Нотатки до постановки п’єси М. Куліша “Народний Малахій”	706
Про виставу “Бронепоезд 14—69”, поставлену Б. Тягном	707
Про значення нових вистав	708
Про єдність світу і акцентацію	708
Трагедія, комедія, трагікомедія	708
Народному комісарові освіти УРСР М. О. Скрипнику. <i>Заява</i>	708
Що нового в “Березолі”?	709
“Березіль” починає сезон	710
У Харкові Теробмол мусить бути	713
Театр має бути таким, яким суспільство має бути завтра	714
Про різний культурний рівень глядачів	714

Про зневажливе ставлення до українського народу	714
Театр Жовтня	714
Мамонтові парадокси (<i>В порядку обговорення</i>)	716
“Алло, на хвилі 477!”	718
“Мина Мазайло”	719
Режисерські настанови до вистави “Мина Мазайло”	720
З диспуту про постановку і п’єсу “Народний Малахій”	721
З дискусії навколо “Народного Малахія”	722
Виступи на театральному диспуті (I—II)	722
“Березіль” про наступний сезон.....	745
Треба перемінити окуляри	746
На дискусійний стіл	754
Доповіді на засіданнях художньо-політичної ради наркомахату освіти УРСР (I—II)	762
Про свідомість і вольове начало	769
Сорок п’ята дивізія і театр “Березіль”	770
Вказівки до постановки “Заповіт пана Ралка”	772
Про пантоміму актриси Валески Герт	773
Про псевдореалізм та натуралізм.....	773
Про потребу нового актора.....	773
Про етюд “Дощик” Г. Мацкевич	773
Тези лекції про буржуазне і пролетарське мистецтво і театр	774
Про революцію на Україні.....	776
Стан театральної справи.....	776
Про спорідненість театрального мистецтва і музики	777
Про постановку “Диктатури” І. Микитенка	777
Про “Диктатуру” І. Микитенка як трагедію епічного масштабу	778
Режисерські настанови до п’єси “Диктатура” І. Микитенка	778
Не повинно бути місця безпринципності.....	779
Шевченківські дні в “Березолі”	779
“Заповіт пана Ралка”	780
Про життєву і театральну логіку.....	783
Про “Диктатуру” І. Микитенка	784
“Диктатура” в театрі “Березіль”	784
Про речитатив у “Диктатурі” І. Микитенка.....	785
Вимоги режисерського штабу “Березоля” до побудови нового типу театру.....	785
Про гротеск та мімічну сцену.....	786
Про повторність мізансцен і ритму.....	786

Про роль режисера	786
Про сценічну фразу	787
Про основу сценічного вияву	787
План лекції в театрі “Веселий пролетар”	787
Про переміщення активного поля сцени	788
Декларація державного драматичного театру “Березіль”	788
Про драму і виставу	789
Два полюси нашої драматургії.....	790
Промова перед колективом театру “Березіль”	790
Про російські театри	794
Вузол братерського зв'язку.....	794
Про підготовку вистави “Народження велетня”	795
До редактора журналу “Радянський театр”	796
Про зняття гасла М. Хвильового	800
Про творчий процес та його складники	800
Виступ на V з'їзді профспілки Робмис	802
Слово забирає “Березіль”	803
Доповідь про роботу театру “Березіль”	807
Визначення культури.....	811
“Березіль” в сезоні 1932—33 рр.	811
Про психолога Л. Виготського та його наукову школу.....	812
Про працю О. Запорожця в психологічній лабораторії Л. Виготського.....	812
З виступу на могилі М. К. Садовського	812
Перед переглядом “Маклени Ґраси”	812
Напередодні прем'єри “Маклени Ґраси”	813
Виступи на засіданні колегії наркомату освіти УРСР	813
Про Харків і “Маклену Ґрасу”	818
Про С. Міхоелса і постановку “Короля Ліра”	818
Бути корисним своєму народові	818
Про постановку трагедії В. Шекспіра “Король Лір”	819

ЗА СОЛОВЕЦЬКОЮ МЕЖЕЮ

821

Трагедія Леся Курбаса. <i>Михайло Москаленко</i>	825
“Музичне” в театрі Леся Курбаса. <i>Діана Лабінська</i>	851
Примітки	859